

Ключові слова: спадкова трансмісія, спадкове представлення, інститут спадкування, джерела спадкового права, парантела, черги, спадкоємець.

Резюме

В статье рассматриваются особенности наследственного законодательства отдельных стран Европы, порядок перехода права на принятие наследства в порядке права представления и наследственной трансмиссии. Анализируется законодательство в сравнительном аспекте, обосновывается мысль, что законодательная база по наследственному праву отдельных стран схожа с украинской моделью построения.

Ключевые слова: наследственная трансмиссия, наследственное представление, институт наследования, источники наследственного права, парантелла, очередьность, наследник.

Summary

The article discusses the features of the ancestral laws of individual countries in Europe, the procedure for transferring the right to accept the inheritance of the right presentation and hereditary transmission. Deals with legislation in comparative perspective, proves the idea that the legislative framework for the hereditary right of individual countries is similar to the Ukrainian model building

Key words: hereditary transmission, hereditary representation, Institute of inheritance, the sources of inheritance law, parantela, order, heir.

Отримано 2.06.2010

О. О. ГОРБАЧОВА

Оксана Олегівна Горбачова, аспірант юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТАТУТ НПФ ЯК УСТАНОВЧИЙ ДОКУМЕНТ

З началом проведення реформи системи пенсійного забезпечення в Україні перед значним колом осіб постали проблеми практичного застосування основних положень вищезазначеної реформи, а саме ті, що стосуються добровільного пенсійного забезпечення. Питання організації, законодавчого регулювання: процесу створення юридичних осіб, що будуть надавати послуги з недержаного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ); надання самих послуг; державного контролю за діяльністю вищезазначених осіб, способу надання послуг з НПЗ, а також велике коло інших питань стало причиною нерозповсюдження НПЗ на території України. Зважаючи на новизну НПЗ у нововстановленому вигляді, українське законодавство було не спроможне врегулювати створення та дію третього рівня нової пенсійної системи.

Це спровокувало широку увагу до даних питань з боку законодавців, науковців та суспільства. Але, прийняті нормативно-правові акти, що діють на даний час повною мірою не спроможні вирішити поставлені проблеми, що стало причиною недовіри потенційних вкладників, незважаючи на кількісні показники, неповністю дії осіб, що надають послуги з НПЗ та ін.

Після початку пенсійної реформи першочерговою проблемою стало регламентування створення товариств, що надавали б послуги з НПЗ. Такими товариствами стали недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ). За нормами законодавства підставою для початку діяльності юридичної особи є її реєстрація, підставою для якої, в свою чергу є затвердження статуту товариства.

На жаль, питання, що стосується статуту НПФ, як непідприємницького товариства, в українському законодавстві та наукових працях, розроблено недостатньо. Лише поодинокі науковці звертають увагу на даний питання приорозробці загальнотеоретичних питань або питань, що стосуються статутів інших видів товариств. Зокрема, лише Ю. В. Вітка розглядала питання статуту НПФ як установчого документу товариства поряд з питаннями умов провадження діяльності, управління та припинення діяльності НПФ.

Метою цієї наукової публікації полягає у висвітлені цивільно-правових питань щодо поняття, особливостей змісту статуту НПФ як установчого документу непідприємницького товариства, порядку його укладення, внесення змін до його змісту, відмінних рис статутів різних видів НПФ.

До 1 січня 2004 р. надання недержавної пенсії в Україні немало законодавчого закріплення. Створення недержавних установ, що надавали послуги з такого пенсійного забезпечення, відбувалось на загальних підставах. З початком реформи пенсійної системи України, а саме прийняттям Закону України від 09.07.03 № 1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» (далі – Закон)¹, НПФ отримали законні підстави створення, функціонування та ліквідації.

Відповідно до ст. 87 Цивільного кодексу України² та ст. 57 Господарського кодексу України³ для створення юридичної особи її засновники розробляють установчі документи. Установчим документом недержавного

пенсійного фонду як виду товариства є статут, на підставі якого він проводить свою діяльність. Загальними вимогами до статуту НПФ як товариства викладеними у ст. 88 Цивільного кодексу України⁴ та ст. 57 Господарського кодексу України⁵ є найменування юридичної особи, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього. Додаткові вимоги щодо змісту статуту НПФ містить ст. 9 Закону. А саме статут пенсійного фонду повинен містити (п. 3 ст. 9 Закону):⁶

- 1) повне і скорочене (за наявності) найменування, вид фонду (відкритий, корпоративний чи професійний), місцезнаходження (юридичну адресу) ради фонду;
- 2) відомості про засновників фонду із зазначенням їх місцезнаходження (юридичної адреси);
- 3) порядок внесення змін до пенсійних схем та їх скасування;
- 4) порядок затвердження і внесення змін до інвестиційної декларації фонду;
- 5) порядок укладення пенсійних контрактів;
- 6) права та обов'язки фонду і порядок їх реалізації, права та обов'язки засновників, роботодавців-платників, вкладників і учасників пенсійного фонду;
- 7) порядок формування порядку денного, скликання, проведення зборів засновників (у тому числі щодо проведення зборів шляхом опитування) та їх компетенцію;
- 8) повноваження ради пенсійного фонду, порядок її утворення та функціонування, скликання її засідань, кваліфікаційні вимоги до її членів;
- 9) умови набуття статусу учасника фонду;
- 10) умови сплати внесків до пенсійного фонду;
- 11) порядок використання пенсійних активів фонду;
- 12) види дозволених витрат, пов'язаних з діяльністю пенсійного фонду;
- 13) порядок організації персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду та звітності, а також порядок отримання учасниками фонду виписок про стан їх індивідуальних пенсійних рахунків;
- 14) порядок ліквідації та реорганізації пенсійного фонду;
- 15) умови, за яких можуть бути проведені вибір і заміна адміністратора, компанії з управління активами, зберігача та порядок такої заміни із зазначенням дій, спрямованих на захист прав учасників фонду;
- 16) порядок оприлюднення інформації про діяльність пенсійного фонду;
- 17) порядок внесення змін до статуту пенсійного фонду;
- 18) порядок виходу засновників пенсійного фонду;
- 19) інші положення, що не суперечать законодавству.

Як видно з викладеного вище, дана стаття Закону значно конкретизує положення, які повинні міститись в основному документі недержавного пенсійного фонду.

Крім того, Положенням про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.08.2004 № 2080 (далі – Положення)⁷ встановлюються конкретизуючи вимоги до змісту положень статуту НПФ. Зокрема, «у статуті пенсійного фонду будь-якого виду повинно бути зазначено:

- порядок інформування учасників про рішення, прийняті з питань порядку денного зборами засновників, у тому числі прийняті шляхом опитування;
- у нормах щодо формування порядку денного, скликання та проведення зборів засновників – перелік питань, які є обов'язковими для розгляду зборами засновників, рішення за якими не може прийматися шляхом опитування;
- у нормах щодо повноважень ради пенсійного фонду, порядку її утворення – кількість представників, яких кожен із засновників пенсійного фонду має право делегувати до ради фонду, та порядок делегування цих представників; а також визначення переліку питань, віднесені до компетенції ради пенсійного фонду, у тому числі питання про надання раді пенсійного фонду повноважень установлювати мінімальний розмір пенсійних внесків у межах, визначених Законом.

У разі, якщо пенсійний фонд створюється одноосібним засновником, у статуті такого пенсійного фонду має бути зазначений порядок прийняття рішень цим засновником. Такі рішення можуть прийматися уповноваженим органом одноосібного засновника, якому надані повноваження щодо прийняття відповідних рішень законодавством та (або) статутом цього засновника.»

Зміст статуту повинен відповідати вимогам та не суперечити нормам Закону, Положення та інших нормативно-правових актів, що його стосуються.

Однією з обов'язкових вимог до статуту є визначення найменування юридичної особи⁸ – НПФ. Найменування пенсійного фонду повинне відповідати вимогам Законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та інших нормативно-правових актів, а саме – воно повинно відображати вид фонду, містити слова «недержавний пенсійний фонд» або «пенсійний фонд», та яке відрізняється від найменувань інших пенсійних фондів.

За загальними нормами^{9,10} після затвердження засновниками статут товариства підлягає державній реєстрації. Зокрема, статут НПФ реєструється¹¹ відповідним органом, що провадить державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення – Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України у встановленому порядку.

Згідно з Положенням¹², реєстрація статуту НПФ проводиться до подання установчих документів НПФ на державну реєстрацію НПФ як юридичної особи відповідно до Закону України від 15.05.03 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Положенням¹³ чітко закріплюються вимоги до оформлення примірників статуту, а саме кожний примірник, «...має бути окремо прошитий, пронумерований, засвідчений підписами засновників та скріплений печатками засновників – юридичних осіб. Підписи засновників на статуті, у тому числі на пенсійних схемах пенсійного фонду, повинні бути нотаріально засвідчені».

Однією з найважливіших частин недержавного пенсійного забезпечення є пенсійна схема. Згідно з ст. 1 Закону¹⁴ «пенсійна схема – документ, який визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду». Положенням більш конкретизується визначення пенсійної схеми як невід'ємного додатку до статуту НПФ, у якому визначаються умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду, що здійснюється пенсійним фондом, про що обов'язково зазначається у статуті пенсійного фонду.

Крім того, пенсійна схема також зазначається під час укладання пенсійних контрактів як схема виконання сторонами основних договірних зобов'язань за контрактом: зі сторони вкладника – вчасно та повністю сплачувати пенсійні внески, а НПФ – накопичувати пенсійні активи на рахунках учасників та, після настання підстав для цього, вчасно та повністю виплачувати пенсійні виплати.

З вищезазначеного можна зробити висновки, що пенсійна схема є значною частиною процесу: створення НПФ та виконання фондом статутної діяльності – надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення.

Пенсійні схеми НПФ розробляються та затверджуються одночасно зі статутом НПФ. Відповідно до норм Положення¹⁵ пенсійні схеми повинні містити: «опис всіх видів та умов здійснення виплат; порядок визначення розміру пенсійних виплат; строк, протягом якого здійснюються пенсійні виплати, та порядок їх здійснення; порядок та строки сплати пенсійних внесків; умови та порядок участі у пенсійній схемі; права та обов'язки вкладника, учасника фонду за даною пенсійною схемою; інші умови».

Кожному пенсійному фонду не заборонено надавати послуги з недержавного пенсійного забезпечення за кількома пенсійними схемами, але в такому разі назва кожної схеми має відображати її відмінності від інших.

Згідно з ст. 11 Закону¹⁶ державна реєстрація та видача пенсійному фонду свідоцтва про реєстрацію його як юридичної особи, що надає послуги з недержавного пенсійного забезпечення проводиться Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Держфінпослуг), після чого НПФ набуває статусу юридичної особи та можливості провадити свою статутну діяльність.

Датою реєстрації статуту пенсійного фонду є дата прийняття відповідного рішення Держфінпослуг.

Відповідно до норм Положення Держфінпослуг має право відмовити пенсійному фонду в реєстрації статуту пенсійного фонду, у тому числі змін до пенсійних схем. Вичерпний перелік підстав для такої відмови надається у п. 3.6. Положення.

Після прийняття рішення про реєстрації статуту НПФ та пенсійних схем даного НПФ на кожному примірнику статуту та схем ставиться відмітка про реєстрацію: напис (штамп) «Зареєстровано» із зазначенням дати реєстрації. Надалі оформлення зареєстрованих документів та повернення їх відповідальним посадовим особам НПФ проводиться відповідно процедурі, закріпленої у Положенні.

Зокрема, повідомлення про таку реєстрацію надсилається на наступний робочий день після прийняття рішення про реєстрацію статуту та пенсійних схем. У випадку, коли представник НПФ (зборів засновників) протягом тридцяти календарних днів з дня направлення йому повідомлення про реєстрацію статуту пенсійного фонду не отримав зареєстровані статут та пенсійні схеми, відповідна посадова особа має право скасувати рішення про реєстрацію статуту/пенсійних схем пенсійного фонду.

Статут НПФ приймається та затверджується засновниками даного НПФ, у той же час зміни до статуту НПФ, після погодження таких змін засновниками НПФ, вносяться рішенням ради НПФ. На думку Ю. В. Вітки¹⁷ «...слід передбачити, що рада фонду як орган, що здійснює поточну діяльність і здатний найкраще відслідкувати необхідність внесення змін до статуту фонду, має право розробляти такі зміни й ініціювати їх затвердження зборами засновників фонду. Засновники безпосередньо вноситимуть такі зміни до статуту, що буде відображене у відповідному протоколі зборів засновників. Водночас, вони матимуть право вносити такі зміни і самостійно, тобто без ініціювання їх радою НПФ.» Запропоновані науковцем доповнення та зміни до Закону є обґрутованими. З ними не можливо не погодитись. Зокрема, заміна слів «погодження змін до статуту» на слова «затвердження змін до статуту» є розумною, оскільки саме рішенням зборів засновників НПФ до установчого документу – статуту вносяться зміни. У той час як формулювання «погодження» не тягне за собою як наслідок внесення до статуту НПФ змін, а лише виявляє згоду з такими змінами.

За загальними принципами права та норм Закону прийняті зміни до статуту НПФ не можуть погіршувати умови пенсійного забезпечення учасників фонду, у протилежному випадку такі зміни не вносяться Держфінпослуг до статуту НПФ.

Відповідно до п. 5 ст. 9 Закону¹⁸ та п. 4.1 Положення¹⁹ зміни до статуту НПФ подаються на реєстрацію за тією ж процедурою, що встановлена для реєстрації статуту фонду, протягом семи робочих днів після затвердження таких змін засновниками.

НПФ має право додавати до діючих пенсійних схем додаткові, а також вносити зміни або аннулювати діючі пенсійні схеми. Крім того, порядок внесення таких змін повинно закріплюватися у статуті НПФ.

Датою реєстрації змін до статуту пенсійного фонду та змін до пенсійних схем є дата прийняття Держфінпослуг відповідного рішення.

Однак, Держфінпослуг має право відмовити НПФ реєструвати зміни до статуту/пенсійних схем пенсійного фонду на зазначених у законодавстві підставах.

Про прийняття такого рішення Держфінпослуг протягом трьох робочих днів після прийняття рішення повідомляє НПФ у письмовій формі із зазначенням підстав для відмови. Процедура оформлення внесення

змін до статуту/пенсійних схем НПФ, повідомлення засновників НПФ про це аналогічна процедурі, зазначеній вище щодо затвердження статуту/пенсійних схем та закріплена, зокрема, у Положенні.

Відповідно до Закону²⁰ в Україні можуть створюватись та діяти три види НПФ: відкритий, корпоративний та професійний.

Зміст, процес прийняття, реєстрація статуту та пенсійних схем відкритого НПФ, а також змін до них не має відмінних особливостей та відповідає вищевикладеному.

Однією з особливостей створення корпоративного та професійного пенсійних фондів крім затвердження статуту засновниками необхідно його погодження з представниками трудових колективів платників (вкладників) у частині пенсійної схеми.

Відповідно до Положення у статуті професійного НПФ додатково до зазначеного вище повинно бути зазначено:

- професійна діяльність засновників;
- професійна діяльність фізичних осіб, які можуть бути учасниками;
- вимоги до вкладників, з якими можуть бути укладені пенсійні контракти.

У випадку, коли засновником пенсійного фонду є професійна спілка, статут НПФ погоджується його керівним органом, якому надані такі повноваження статутом.

Для статуту корпоративного НПФ закріплено інші додаткові вимоги. Його зміст повинен мстити:

- умови набуття статусу учасника корпоративного пенсійного фонду – працівника засновника або вкладника такого НПФ;
- порядок підтвердження відповідності вкладника, вимогам, установленим Законом до засновників корпоративних НПФ щодо беззбитковості діяльності не менш як протягом року (крім випадків реорганізації юридичної особи);
- порядок та умови представництва вкладників у раді корпоративного НПФ, після їх приєднанні до пенсійного фонду, при переобраний членів ради фонду, а також кількість цих представників;
- вимоги до вкладників, з якими можуть бути укладені пенсійні контракти.

Процес приєднання вкладника до корпоративного недержавного пенсійного фонду регламентується: ст. 8 Закону, а саме те, що роботодавець може стати платником після підписання договору про участь у корпоративному пенсійному фонду, визнання його статуту та внесення змін до колективного договору (у разі його наявності) повідомлення Держфінпослуг про свою участь у пенсійному фонду. У такому разі внесення змін до статуту корпоративного пенсійного фонду не потребується; п. 2.6 Положення, в частині погодження представників працівників платника (вкладника), що приєднався, з діючими для даного корпоративного пенсійного фонду пенсійними схемами в установленому порядку.

Представниками трудових колективів платників (вкладників) погоджується кожен примірник пенсійних схем професійного або корпоративного фондів у встановленому законодавством порядку, а зміни до даних схем повинні бути ще ними підписані.

Умови виходу особи зі складу засновників корпоративного фонду або платника, що приєднався до фонду шляхом підписання договору про участь у такому фонду, що зазначені у статуті, не можуть позбавити учасників даного фонду права стати учасниками іншого недержавного пенсійного фонду, або перевести пенсійні кошти або до банку, які здійснюють недержавне пенсійне забезпечення.

Отже, з вищенаведеної можна зробити висновки, що статут НПФ має специфічні риси у порівнянні з установчими документами товариства. Частина даних особливостей зумовлена тим, що основною метою діяльності НПФ є надання послуг з НПЗ, тобто НПФ є неприбутковим підприємством, що знаходить відображення у нормах статуту та встановлює обмеження у діяльності НПФ. Вимоги до статуту НПФ та пенсійних схем НПФ як невід'ємної його частини закріплюються законодавством, зокрема Законом та Положенням. Статут кожного виду недержавних пенсійних фондів має свої відмінні риси з огляду на особливості їх засновників, вкладників (платників), учасників. Процес реєстрації статуту НПФ має специфіку – перед реєстрацією НПФ як юридичної особи необхідно пройти реєстрацію статуту НПФ у Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

¹ Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення// <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>;

² Цивільний кодекс України: офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнІОре», 2004. – С. 28.

³ Господарський кодекс України. – К.: ВЕЛЕС, 2004. – С. 28.

⁴ Цивільний кодекс України: офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнІОре», 2004. – С. 28.

⁵ Господарський кодекс України . – К.: ВЕЛЕС, 2004. – С. 29.

⁶ Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.

⁷ Положення про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.08.2004 № 2080// <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-04>;

⁸ Цивільний кодекс України: офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнІОре», 2004. – С. 29.

⁹ Там само.

¹⁰ Господарський кодекс України. – К.: ВЕЛЕС, 2004. – С. 29.

11 Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15;>

12 Положення про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.08.2004 № 2080 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-04;>

13 Там само.

14 Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15;>

15 Положення про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.08.2004 № 2080 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-04;>

16 Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15;>

17 *Bimka Ю. В.* Правові умови провадження діяльності та управління недержавними пенсійними фондами // http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynom/031.htm.

18 Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15;>

19 Положення про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.08.2004 № 2080 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-04;>

20 Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV Про недержавне пенсійне забезпечення // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15;>

Резюме

Автор розглядає питання поняття, особливостей змісту статуту НПФ як установчого документу непідприємницького товариства, порядку його укладення, внесення змін до його змісту, відмінних рис статутів різних видів НПФ. У статті аналізується законодавче регулювання вищезазначених питань.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, статут НПФ, зміни до статуту НПФ, засновник НПФ, види НПФ.

Résumé

Автор рассматривает вопросы понятия, особенностей содержания устава НПФ як учредительного документа непредпринимательского общества, порядка его заключения, внесения изменений в него, отличительных черт уставов разных видов НПФ. статье анализируется законодательное регулирование вышеперечисленных проблем.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд, устав НПФ, изменения в устав НПФ, учредитель НПФ, виды НПФ.

Summary

The author considers questions of concept, features of the maintenance of charter NPF as constituent document of not enterprise association, order of its conclusion, modification of it, distinctive features of charters of different kinds NPF. In article legislative regulation of the problems set forth above is analyzed.

Key words: not state pension fund, charter of NPF, changes in charter of NPF, founder of NPF, kinds of NPF.

Отримано 2.06.2010

Я. В. КОВАЛЬЧУК

Ярослав Вадимович Ковалъчук, аспірант Інституту політології і права Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ЗАПОВІТУ В ДЕРЖАВАХ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВА

Свобода заповіту за своюю юридичною природою є одним з основоположних принципів спадкового права. Він містить в собі чимало цікавих і дискусійних аспектів, зміст яких має неабияку наукову цінність.

В Україні обмеження згаданої свободи здійснюється лише шляхом надання права на обов'язкову частку у спадщині фізичним особам, що перебуваючи в найближчих кровних і/чи сімейних зв'язках з тестамен-тоздатним спадкодавцем, є непрацездатними за віком і/або за станом здоров'я. Законодавчі механізми здійснення вищезазначеного процесу зуміли отримати належне закріплення у відповідних приписах вітчизняного цивільного кодексу¹.